

Elwira TOMCZAK, Dominika SZCZERKOWSKA

e-mail: tomczak@wipos.p.lodz.pl

Katedra Termodynamiki Procesowej, Wydział Inżynierii Procesowej i Ochrony Środowiska, Politechnika Łódzka

Równowaga sorpcyjna jonów metali ciężkich na sorbentach pochodzenia roślinnego

Wstęp

Metale ciężkie nawet w niewielkich ilościach jako niepożądane składniki roztworów wodnych mogą odkładać się w tkankach, powodując różne dolegliwości. Niekiedy trudno jest określić charakter przyczynowo-skutkowy, gdyż ich działanie jest powolne i dopiero długa i ciągła ekspozycja prowadzi do ciężkich schorzeń. Efektywnymi metodami usuwania jonów metali ciężkich z roztworów wodnych jest adsorpcja i chemisorpcja. Najbardziej popularnymi, odnotowanymi w literaturze adsorbentami są zeolity, silikażele, aktywowane węgle oraz robiący karierę chitozan. Poszukuje się jednak nowych materiałów, pochodzenia roślinnego, do usuwania jonów metali z roztworów wieloskładnikowych jako ekonomicznych, skutecznych i łatwo dostępnych sorbentów. Dzięki swoim specjalnym właściwościom sorbenty wywodzące się z tkanki roślinnej zawierające w swojej budowie celulozę często znajdują zastosowanie w procesie sorpcji, m.in. są to łuska ryżowa, skorupy orzechów, rdzeń bananowca, kora sosnowa, paproć [1–3].

Charakterystyka sorbentów

W sorbentach pochodzenia roślinnego głównym tworzywem jest celuloza – wielkocząsteczkowy polimer naturalny. Nadaje sztywność i kształt roślinom. W niemal czystej postaci występuje w bawełnie, włóknach lnu, juty i konopi. Stosunkowo łatwo reaguje z szeregiem różnorodnych związków chemicznych (z amoniakiem i jego związkami, z wodorotlenkami metali alkalicznych i metalicznych pierwiastków wielowartościowych). W pracy analizowano dwa sorbenty o różnej strukturze: w postaci włókien oraz w postaci łuski okrywowej ziarna.

Włókno kokosowe

Pozyskiwane jest z palm kokosowych (*Cocos nucifera*) podczas obróbki skorup orzechów kokosowych. Powstają wtedy włókna o różnej długości (70% uzyskanego materiału) oraz pył kokosowy. Brązowe włókna kokosowe stanowią środkową włóknistą warstwę owocu, zwanej koirą. Charakteryzują się trwałą strukturą, opornością na pleśnienie, sztywnością, higroskopijnością. Palma kokosowa jest powszechnie uprawiana w klimacie równikowym (Filipiny, Tajlandia, Malezja, wyspy Oceanii, Afryka, Ameryka Południowa). Z włókien wytwarza się liny, pędzle, szczotki oraz maty używane zamiast dywanów. Włókno stanowi także cenne podłoże do uprawy roślin jako substytut torfu.

Łuska gryczana

Jest to sucha okrywa ziarna gryki (od 25 do 36% masy całego ziarna). W składzie chemicznym przeważa kompleks celulozowo-ligninowy (właściwości sorpcyjne wody) przy stosunkowo dużym udziale tanin i związków fenolowych (hamowanie rozwoju mikroflory, w tym chorobotwórczej, roztoczy, bakterii Gram (-), bakterii Gram (+), a także szkodników magazynowych, owadów i pajęczaków). Unikatowe cechy tego materiału ziarnistego pozwalają stosować go jako wypełniacz materacy i poduszek, dzięki właściwościom zapobiegającym odleżynom, właściwościom przeciwdziałającym nadmiernemu poceniu się i dopasowaniu się do pozycji osoby śpiącej, co zapobiega wadom kręgosłupa i wspomaga leczenie wad już istniejących. Ponadto łuska gryczana ma właściwości neutralizujące szkodliwe promieniowanie elektromagnetyczne. Spożywczy preparat produkowany na bazie łuski jest ewenementem w świecie przyrody ze względu na zawartość aż 6 flawonoidów (isoritexin, rutyna, orientin, vitexin, guercetin, isoorien-

tin), wykazuje wybitne właściwości antyutleniające i pomaga usuwać z organizmu metale ciężkie.

Cel i zakres badań

Przedmiotem badań była ocena możliwości zastosowania łuski gryczanej oraz włókna kokosowego do usuwania jonów metali z roztworów wieloskładnikowych. Badania obejmowały adsorpcję jonów metali ciężkich z modelowych roztworów pięcioskładnikowych: Cu(II), Zn(II), Ni(II), Co(II) i Cd(II). Badano zdolności sorpcyjne materiałów w postaci naturalnej po odmyciu w wodzie w $T = 90^{\circ}\text{C}$, modyfikowanych 30% roztworem H_2O_2 (w 25°C i 90°C) i modyfikowanych 5% NaOH. W pracy opisano równowagę sorpcyjną dla zakresu stężeń od 10 mg/dm^3 do 50 mg/dm^3 ($T = 25^{\circ}\text{C}$). Odczynniki zakupiono w firmie *Fluka*.

W badaniach wykorzystano łuskę gryczaną pochodzenia krajowego oraz włókno kokosowe importowane.

Badania równowagi sorpcji

Badania równowagi sorpcji prowadzono w temperaturze 25°C . W pięciu kolbach stożkowych umieszczano po ok. 5 g suchego materiału (surowego lub modyfikowanego) i dodawano 200 cm^3 pięcioskładnikowego roztworu badanych soli w zakresie stężeń $10\text{--}50 \text{ mg/dm}^3$ (każdego jonu). Następnie wstawiano do termostatowanej wytrząsarki. Źródłem poszczególnych jonów były roztwory wodne soli siarczanowych. Badania prowadzono przy $\text{pH} = 4,5\text{--}5$. Próbkę do analizy pobierano do czasu uzyskania stanu równowagi. Oznaczenia prowadzono na chromatografie jonowym *Dionex ICS-1000*.

Opis matematyczny eksperymentów

W pracy prowadzono badania sorpcji jonów metali w układach pięcioskładnikowych. Sorpcja jonów metali w układach wieloskładnikowych należy do zagadnień o dużej złożoności. Istnieje w literaturze tematu kilka proponowanych podejść do tego zagadnienia [4, 5]. Jednak każdy z układów sorbent – metal należy rozpatrywać indywidualnie. Komplikacją jest tu również konkurencyjność pomiędzy jonami metali w zajmowaniu wolnych miejsc na powierzchni adsorbenta, o której w dużej mierze decyduje termodynamika tych układów [6]. Generalnie przyjmuje się, że w stanie równowagi dynamicznej istnieje określony rozdział adsorbentu między roztworem i adsorbentem. Rozdział ten opisuje się za pomocą izoterm adsorpcji przedstawiających zależność między ilością substancji zaadsorbowanej przez jednostkę masy adsorbenta a stężeniem równowagowym w adsorbencie (w stałej temperaturze).

Wśród izoterm szczególnie przydatne do matematycznego opisu równowagi adsorpcji z rozcieńczonych roztworów są równania *Freundlicha* (1), *Langmuira* (3) oraz *Redlicha-Petersona* – trójparametrowe (5):

$$q_e = K_F C_e^n \quad (1)$$

w postaci zlinearyzowanej

$$\ln q_e = \ln K_F + n \ln C_e \quad (2)$$

$$\frac{q_e}{q_m} = \frac{K_L C_e}{1 + K_L C_e} \quad (3)$$

w postaci zlinearyzowanej

$$\frac{C_e}{q_e} = \frac{1}{q_m K_L} + \frac{C_e}{q_m} \quad (4)$$

$$q_e = \frac{K_{RP} C_e}{1 + B C_e^a} \quad (5)$$

w postaci zlinearyzowanej

$$\ln\left(K_{RP} \frac{C_e}{q_e} - 1\right) = a \ln C_e + \ln B \quad (6)$$

Na podstawie znajomości q_m dodatkowo oszacowano powierzchnię właściwą S [m²/g mat] możliwą do zajęcia przez badane jony na analizowanym sorbencie.

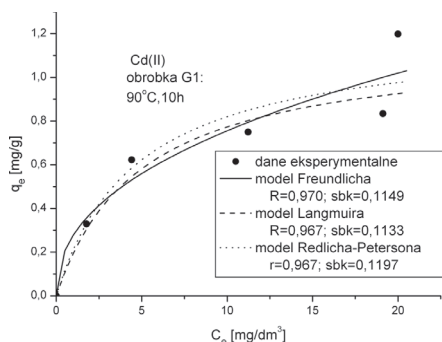
$$S = \frac{q_m N_A}{M} \quad (7)$$

gdzie: C_e – stężenie równowagowe jonów metalu [mg/dm³], q_e – równowagowa ilość zaadsorbowanych jonów [mg/g], K_F , n – stałe w r. *Freundlicha*, K_L , q_m – stałe w r. *Langmuira*, K_{RP} , B , a – stałe w r. *R-P*, N – liczba *Avogadry*, A – przekrój powierzchni jonu [m²], M – masa molowa metalu [g/mol].

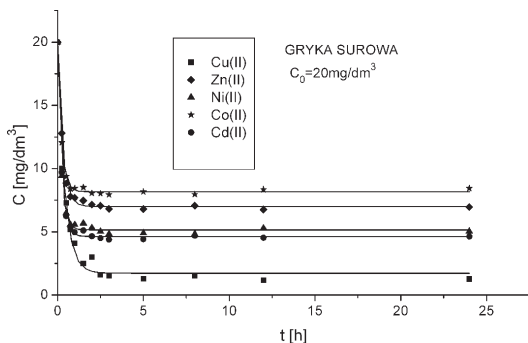
Omówienie wyników badań

Dokonano identyfikacji charakterystycznych parametrów w każdym z równań i dopasowano modele do przeprowadzonych eksperymentów. Na podstawie ww. obliczeń można stwierdzić, że modelami, które dobrze opisują sorpcję jonów w całym zakresie stężeń jest izoterma *Freundlicha*, *Langmuira* i *R-P*. Przykładowy przebieg izoterm sorpcji dla Cd(II) przedstawiono na rys. 1.

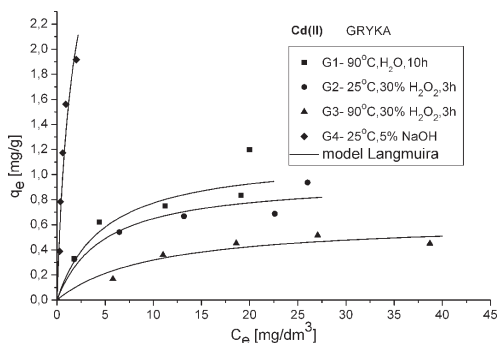
Na rys. 2 przedstawiono uzyskanie stanu równowagi w mieszaninie 5-składnikowej dla $C_0 = 20$ mg/dm³.

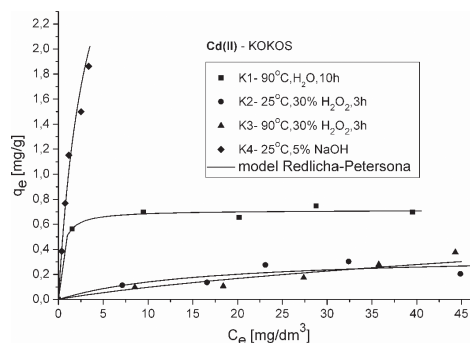
Rys. 1. Dopasowanie modeli do danych eksperymentalnych dla Cd(II) R – współczynnik korelacji; sbk – średni błąd kwadratowy

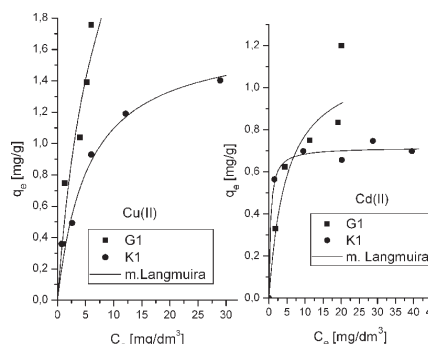
Rys. 2. Kinetyka sorpcji mieszaniny jonów na łusce gryczanej

Rys. 3. Sorpcja na łusce gryczanej w zależności od sposobu obróbki dla Cd(II)

Rys. 4. Sorpcja na włóknie kokosa w zależności od sposobu obróbki dla Cd(II)

Rys. 5. Porównanie zdolności sorpcyjnych badanych materiałów dla Cu(II) i Cd(II)

Tab. 1. Powierzchnie właściwe łuski gryczanej dla jonów badanych metali

Jon metalu	q_m [mg/g s.mat.]	promień r [Å]	S [m ² /g]
Cu(II)	1,76	1,278	0,86
Cd(II)	1,20	1,489	0,45
Zn(II)	1,16	1,332	0,59
Ni(II)	0,84	1,246	0,42
Co(II)	1,00	1,253	0,50

Na rys. 3 i 4 przedstawiono pojemność sorpcyjną materiału dla wybranego jonu w zależności od sposobu chemicznej modyfikacji. Na rys. 5 porównanie sorpcji dla wybranych jonów.

Wartość q_m jako najwyższą pojemność sorpcyjną wykorzystano do obliczeń S (Tab. 1) dla łuski gryczanej G1 ($C_0 = 50$ mg/dm³).

Wnioski

1. Łuska gryczana i włókno kokosa surowe jak i modyfikowane są dobrymi materiałami sorpcyjnymi, przydatnymi do zatrzymywania jonów metali ciężkich. Modyfikacja 5% NaOH najbardziej zwiększyła ich pojemności sorpcyjne.
2. Łuska gryczana wykazała dwukrotnie wyższą pojemność sorpcyjną w stosunku do włókna kokosowego (Rys. 5) i jest wielce obiecująca ze względu na te właściwości i dostępność.
3. Do opisu równowagi sorpcji analizowanych jonów przetestowano równania *Freundlicha*, *Langmuira* oraz *Redlicha-Petersona*. Każde z nich okazało się być odpowiednim, co potwierdziła ocena statystyczna. Ze względu na prostotę wyznaczenia parametrów łatwiej jest się posługiwać dwoma pierwszymi.
4. Wykazano zdolności sorpcyjne sorbentów roślinnych w stosunku do badanych metali ciężkich wyrażone kolejnością efektywności sorpcji: Cu(II) > Cd(II) > Zn(II) > Ni(II) > Co(II).

LITERATURA

[1] W. Wafwoyo, C.W.Seo, W.E.Marshall: J. Chem. Techn., **74**, 1117 (1995).
 [2] K.S. Low, C.K. Lee, A.C. Leo: Technology, **51**, 227 (1995).
 [3] Y.S. Ho, C.T. Huang, H.W. Huang: Bioresource Biochem., **37**, 1421, (2002).
 [4] Y. Sağ, Y. Aktay: Bioch. Eng. J., **12**, 143, (2002).
 [5] R.S. Juang, H.J. Shao: Water Research, **36**, 2999, (2002).
 [6] W.Kamiński, E.Tomczak, U.Wilicka: Proc. Conf. EQUIFASE'2009, CD-P_T1_24, (2009).